

Головні напрями стратегії військово-технічного співробітництва з іноземними державами на найближчу перспективу

Закінчення холодної війни змінило характер та парадигми майбутніх загроз. Транснаціоналізація світової економіки сприяє градації країн світу за технологічною структурою. Переваги технологічного перевороту монополізуються невеликим числом авангардних країн, котрі привласнюють левову частку «технологічної ренти». Технологічний розрив між країнами збільшується через закріплення науково-технічних переваг над країнами-конкурентами. Набуває широкого розмаху військово-промислова глобалізація. Провідні країни Заходу повною мірою намагаються використати її переваги, розуміючи, що захищати до кінця промислову автономію власних країн сприяє технологічному відставанню та гальмуванню розвитку воєнного потенціалу.

Під впливом глобалізаційних процесів було здійснено перегляд оборонної політики держав, перерозподіл оборонних бюджетів, а також перехід до нової структури збройних сил. Поява принципово нових технологій суттєво змінили організацію розробок та випробувань високотехнологічних озброєнь та військової техніки (ОВТ), у тому числі взаємодію з науковими установами різних держав на основі інновацій. Особливо це стосується високотехнологічних програм з великою вартістю. Виробництво принципово нових озброєнь та військової техніки в умовах малосерійного виробництва та швидких технологічних змін також суттєво змінює структуру компаній ОПК. Застосування комерційних технологій щодо виробництва товарів оборонного призначення дало синергетичний ефект розвитку оборонної промисловості цілому.

У сукупності це спонукало до неминучості корінної трансформації ОПК з метою його адаптації до нових економічних умов. У США ці трансформації та перетворення в основному розпочалися в кінці 80-их та на початку 90-их років ХХ ст., в Західній Європі – у другій половині 90-их роках ХХ ст., в КНР - та Росії – на початку ХХІ ст. і в цей час продовжуються.

Як відомо, *головним завданням військово-технічного співробітництва (ВТС) України* із зарубіжними державами, згідно з діючим Указом

Президента України від 21 квітня 1999 року, є забезпечення національних інтересів і безпеки держави, оснащення Збройних Сил та інших військових формувань сучасним озброєнням і військовою технікою, іншими товарами військового призначення, розвиток експортного потенціалу військово-промислового комплексу, підвищення науково-технічного та технологічного потенціалу оборонної галузі України

Проте, останнім часом ВТС України із зарубіжними державами зводилося, головним чином, до отримання максимальних валютних надходжень будь-якими засобами. Але сьогодні національна система ВТС, вже не в змозі вирішувати навіть і це завдання, про що свідчать проблеми щодо виконання контрактів з поставки військової техніки українського виробництва до Іраку (техніки, яка вважається вивіскою українського оборонно-промислового комплексу – транспортні літаки та бронемашини), а також результати останнього аналізу світового ринку зброї (за підсумками 2010 року Стокгольмський міжнародний інституту досліджень світу виключив Україну з десятки лідерів у рейтингу експортерів за останні п'ять років).

Додаткові труднощі українським експортерам завдає зменшення ємності світового ринку озброєнь через наслідки світової фінансово-економічної кризи та поява нових потужних конкурентів.

Беззаперечний прогрес Китаю у виробництві базових видів озброєння серед «не західних» виробників (зокрема, Бразилії, Росії, Сінгапуру, Південної Африки і Південної Кореї) та вихід на ринки країн, що розвиваються, з дешевими копіями радянського (російського) озброєння - новітній виклик ВТС України. Китай тепер може виробляти більшість видів високотехнологічних озброєнь самостійно, і готовий почати експортувати це озброєння, створюючи конкуренцію подібну до той, що має місце на глобальних ринках товарів широкого споживання. Поки Китаю ще далеко до провідних торгівців зброєю – у 2005–2009 році він експортував лише 2 % від загального числа озброєнь займає дев'яте місце. Але зважаючи на темпи економічного розвитку КНР та увагу, яку керівництво країни приділяє військовій сфері, слід очікувати значних успіхів при реалізації військово-технічних та військово-промислових планів.

Значну проблему українським експортерам створює незахищеність інтелектуальної власності. У 2002 році Україна поставила до Китаю два

комплекти автоматизованих комплексів РЕБ Мандат-Б1Е (використовується для придушення наземних радіостанцій). Система призначалася для китайської армії. Тепер антена і комплекс РЕБ, схожі на встановлені в Мандат-Б1Е, фігурують в каталозі китайської компанії China Electronic Technology Import & Export Corporation. Експерти прогнозують, що слід чекати копіювання двигунів українського ВАТ «Зоря-Машпроект» для десантних кораблів на повітряній подушці.

Формування якісно нової системи міжнародних відносин в умовах глобалізації поглиблює старі і створює нові проблеми та загрози у сфері міжнародної безпеки. Все більше країн втягується у локальні війни та воєнні конфлікти і існують серйозні підстави вважати, що така ситуація стане перманентною.

Найближчим часом на ВТС України суттєво впливатимуть події на Близькому Сході. За період з 2007 до 2010 роки країни Близького Сходу значно наростили об'єми імпорту військової техніки і озброєнь: на їх долю припало понад 20 % світових об'ємів покупок. За оцінками експертів на цей регіон в останнє десятиліття припадала чверть українських поставок (майже стільки ж, скільки в країні СНД). Громадські заворушення, революції та військові дії у країнах Близького Сходу внесуть суттєві корективи до планів українського військово-технічного співробітництва: найближчим часом покупка-продаж військових товарів будуть призупинені, а якщо в цих країнах станеться перехід від світської влади до режимів ісламістського толку, то взагалі утримати ці ринки буде дуже складно.

Водночас розвиток нових технологій суттєво змінює можливості самої зброї та способи її застосування. Високоточні удари, прагнення досягти мети без широкомасштабних бойових зіткнень, збільшення питомої ваги й значимості застосування невоєнних засобів, подальше витиснення людини з безпосередньої збройної боротьби віч-на-віч із супротивником – ці й багато інших новинок змінюють саму парадигму війни. Особлива роль надається системам розвідки, зв'язку, автоматизованим системам обробки інформації, управління військами, системам технічного забезпечення та військам спеціального призначення. Засоби ППО (ПРО) та ВПС стають вирішальними у сучасній війні. Тільки повна перевага коаліції в повітрі дозволяє домагатися переваги сил у будь-якому бойовому зіткненні.

Під впливом цих тенденцій здійснюється модернізація збройних сил провідних світових держав. Під тиском економічних міркувань відбувається скорочення чисельності ЗС, проте, таке скорочення компенсується новим більш ефективним сучасним озброєнням, що дозволяє зберегти, або, навіть збільшити їх бойовий потенціал. Країни НАТО також компенсують скорочення збройних сил розвитком спроможностей щодо колективного захисту Альянсу. Спостерігається стійка тенденція перерозподілу оборонних витрат на користь суттєвого збільшення видатків на переоснащення ЗС сучасними зразками озброєння.

Не є таємницею, що озброєння Збройних Сил України (ЗСУ) відстає на ціле покоління від провідних держав світу. Позаблокова політика виключає гарантований захист країни під «парасолькою» будь-яких сил організації колективної безпеки і призводить до втрати сподівань на фрагментарне, й відповідно, фінансово не обтяжливе переозброєння армії завдяки отриманню спеціалізації в системі колективної безпеки та вимагає самостійного визначення головних орієнтирів, першочергових заходів і механізмів реалізації військово-технічної політики.

Саме це актуалізує проблему переозброєння збройних сил у сьогоденних умовах, коли національний оборонно-промисловий комплекс (ОПК) не в змозі самотужки розробляти і виробляти увесь спектр необхідного ОВТ. Загострюється питання щодо вибору країн постачальників та науково-технічної кооперації. Постає насущна потреба визначення на ближньострокову перспективу стратегічних цілей військово-технічного співробітництва України з іноземними державами та шляхів їхнього досягнення. Тим більше, формально закінчився термін дії «Концепції військово-технічного співробітництва України з іноземними державами на період до 2010 року» - базового державного орієнтуючого документа. Як концептуальний документ він і сьогодні не втратив актуальності, але в аспекті змін, що відбулися, необхідне його оновлення і розробка Стратегії військово-технічного співробітництва на найближчу перспективу.

На сьогодні Україна має розгалужений, нерівномірно розвинений, недостатньо скоординований ОПК.

Економічний стан його підприємств характеризується незбалансованістю структури оборонних виробництв, високим рівнем зношеності основних фондів, низькою рентабельністю роботи більшості підприємств, низьким

рівнем завантаження виробничих потужностей. Коефіцієнт оновлення основних виробничих фондів дуже низький і становить не більше 2,5 % на рік, а це визначає наростаюче технологічне відставання від провідних країн світу.

Причинами такого становища стали: різке скорочення оборонного бюджету та падіння обсягів виробництва продукції оборонного призначення, дезінтеграція технологічно пов'язаних виробництв та конструкторських і науково-дослідних організацій, погіршення якісного складу наукових і виробничих кадрів, відсутність у підприємств мотивації виробництва високотехнологічної продукції тощо.

Існує тенденція до переорієнтації більшості оборонних підприємств на зовнішні ринки озброєнь через практичну відсутність державного оборонного замовлення, що призводить до втрати державного впливу на розвиток науково-технічної сфери в інтересах забезпечення потреб національної безпеки й оборони. А відсутність необхідного обсягу державного оборонного замовлення, достатніх серій виробництва озброєнь ускладнює досягнення потрібного рівня їхньої конкурентоспроможності для виходу на зовнішні ринки, ставить під сумнів економічну доцільність такого виробництва загалом.

Український ОПК сьогодні спроможний виробляти за замкненим циклом до 8–12 % загальної номенклатури ОВТ, яке перебуває і яке планується мати на озброєнні Збройних Сил України. Тобто замкнених циклів виробництва по всій основній номенклатурі зразків ОВТ в Україні не існує. А тому серед можливих шляхів забезпечення ЗС України потрібним ОВТ, крім власного виробництва, слід розглядати і такі:

- розробка та виробництво зразків ОВТ у співробітництві з іншими країнами;
- ліцензійне виробництво систем озброєння іноземного виробництва (в тому числі з використанням практики офсетних угод);
- придбання зразків ОВТ в інших країнах (в тому числі з використанням механізму лізингу).

Найпривабливішим шляхом є розробка і виробництво найскладніших зразків ОВТ у співробітництві з іншими країнами. Спільне виробництво ОВТ у кооперації з іншими країнами забезпечує при однозначному зменшенні витрат на створення ОВТ: збереження науково-технічного і виробничого

потенціалів ОПК, надає можливість розвивати його по пріоритетних напрямках, сприяє міжнародній інтеграції у сфері військово-технічної політики та прискорює адаптацію до світових умов і стандартів.

Проте, законодавча база у сфері ВТС з використанням механізмів лізингу, офсету, ліцензійного або спільного у кооперації з іноземними країнами виробництва ОВТ відсутня.

Отже сьогодні ВТС України, залишаючись джерелом надходження коштів до державного бюджету від експорту товарів та послуг військового та подвійного використання, повинно сприяти вирішенню давно назрілих взаємопов'язаних завдань:

– переозброєння армії (через занепад національного оборонно-промислового комплексу - необхідність імпорту озброєння та військової техніки на заміну морально та фізично застарілого в Збройних Силах України);

– формування національного оборонно-промислового комплексу (як канал отримання доступу до сучасних “ноу-хау”, технологій, наукових розробок і впровадження їх вітчизняним ОПК для подолання кризового стану, створення замкнених циклів розробки та виробництва основних зразків ОВТ для забезпечення Збройних Сил України).